

12. О качестве и безопасности пищевых продуктов : Закон Республики Казахстан от 08.04.2004 г. № 543 // Ведомости Парламента Республики Казахстан. — 2004. — № 6. — Ст. 43.

13. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 4. — 720 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2012 р.

УДК 665.55.002.2:34

Д. С. Кузін,

*заступник головного редактора —
керівник юридичного відділу
регіональної газети «Дело и право»,
м. Донецьк*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Досліджено актуальні питання правового статусу засновника друкованого засобу масової інформації, редакції, видавця та інших суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ, взаємовідносини між цими суб'єктами. Проаналізовано відповідне законодавство України в порівнянні з профільним законом Російської Федерації. Запропоновано шляхи заповнення законодавчих прогалів, вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність ЗМІ.

Ключові слова: правовий статус, друковані засоби масової інформації, суб'єкти діяльності друкованих ЗМІ, засновник друкованого ЗМІ, редакція, видавець, розповсюдjuвач продукції друкованого ЗМІ, матеріально-технічне забезпечення виробництва продукції друкованого ЗМІ.

Друковані ЗМІ справедливо розглядаються як своєрідний виразник думок та інструмент отримання й поширення суспільно значимих даних, впливу на свідомість людей. Тобто, з одного боку, ЗМІ — це розповсюдjuвач інформації. З іншого боку, переважна більшість ЗМІ, займаючись господарською діяльністю, мають на меті отримання прибутку. Поеднання в одній господарській діяльності інформаційного, суспільно-значущого ефекту з підприємництвом накладає на правові відносини, пов'язані зі ЗМІ, унікальну особливість. Вона впливає і на правовий статус суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації і потребує досліджень.

У практиці функціонування ЗМІ, як господарюючих суб'єктів, не рідко виникають спори і конфлікти. Наприклад, видавець чи засновник вимагає від редактора публікації чи забороняє публікувати деякі матеріали, а відповідальність за наслідки таких заборон чи виконання напов'язань (фінансову, моральну, матеріальну) потім

має нести редакція. Такі та інші спірні випадки можливі, тому що повноваження суб'єктів ЗМІ, принципи їх взаємодії в чинному законодавстві не конкретизовані, часто суперечливі. Ці прогалини потребують врегулювання і вдосконалення.

Нажаль, дослідженням проблем і прогалів у сфері правового регулювання діяльності ЗМІ приділяється неналежна увага з боку науковців. Наприклад, А. Письменницький у середині 1990-х років відзначав відсутність серйозних монографічних досліджень щодо правового статусу ЗМІ [1, с. 22]. І донині ситуація майже не змінилася.

Питанням застосування законодавства у сфері функціонування ЗМІ присвячені роботи переважно російських і деяких вітчизняних вчених — С. Л. Давтяна [2], В. Н. Монахова [3], Т. О. Приступенко [4], А. Р. Ріхтера [5], М. А. Федотова [6] та інших.

З огляду на сказане, існує низка питань у сфері правового регулювання статусу і відносин суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ, які потре-

© Д. С. Кузін, 2012

бують додаткового опрацювання, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності вдосконалення положень діючого законодавства щодо правового статусу окремих суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації.

Реалізація цієї мети дозволить в подальшому визначити господарську складову відношин між суб'єктами друкованих ЗМІ, розподілити їх матеріальну відповідальність під час здійснення повноважень з випуску та розповсюдження друкованих ЗМІ, зміцнити творчу і професійну незалежність редакцій друкованих ЗМІ, їх журналістів від диктату засновників і видавців.

Спочатку необхідно визначити основні терміни, які будуть використовуватися в дослідженні.

У ст. 1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (далі — Закон) під друкованими ЗМІ розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Зазначені видання можуть включати до свого складу інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо), розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України [7].

У перекладі з латинської мови «*status*» означає: становище, положення. В. Молдован та В. Мелашенко розуміють під правовим статусом політико-правове положення [8, с. 277]. Юридичний словник визначає правовий статус як встановлене нормами права становище його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [9, с. 655].

Поняття статусу має пряме відношення до поняття «суб'єкт права» і «показує структуру правових відносин, в які вступають різноманітні суб'єкти, розкриває витoki наділення їх суб'єктивними правами й обов'язками...». Правовий статус окреслюється нормами права і «...як явище юридичне може складатися лише з правових елементів [10, с. 13]. Отже, правовий статус суб'єкта тісно пов'язаний із законодавством, що регулює його діяльність.

При проведенні аналізу щодо поняття правового статусу можна погодитись з точкою зору О. Скакун про відсутність єдиного підходу до питання про співвідношення правосуб'єктності і правового статусу. І все ж авторка дійшла висновку про те, що правосуб'єктність включається до складу правового статусу і є фундаментом

для набуття правового статусу фізичною або юридичною особою [11, с. 378].

Отже, до правового статусу особи входять: правосуб'єктність (у свою чергу складається із правоздатності, дієздатності і деліктоздатності суб'єкта);

встановлені законом права й обов'язки; гарантії встановлених прав;

відповідальність суб'єкта за невиконання обов'язків [12; 11, с. 380].

Перейдемо до визначення саме правового статусу суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ. Поняття цих суб'єктів вітчизняні нормативні акти не наводять, а лише перелічують їх. Стаття 7 Закону до суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ відносить: засновника (співзасновників) друкованого ЗМІ, редакцію, видавця, розповсюджувача, редактора (головного редактора), редакційну колегію, трудовий колектив редакції, журналістський колектив, журналістів, авторів. При цьому уточнюється, що засновник (співзасновники) можуть об'єднувати в одній особі редакцію, видавця, розповсюджувача. А редакція має право виступати засновником (співзасновником), видавцем, розповсюджувачем друкованого ЗМІ.

Для порівняння, в законі Російської Федерації «Про засоби масової інформації» визначено, що засновник, редакція та видавець можуть виступати ще в якості «власника майна редакції» [13]. Тобто в Росії введений ще один суб'єкт діяльності ЗМІ.

Гнучка система поєднання статусів вельми демократична і прогресивна, оскільки дозволяє існувати на ринку самим різним, з погляду організаційної моделі, ЗМІ. Один з авторів російського закону про ЗМІ М. А. Федотов називає це «геометрією правовідносин», що змінюється, зростає як до «п'ятикутника», де редакція, засновник, видавець, розповсюджувач і власник майна редакції — різні особи, так і скорочується до «крапки», коли в одній особі поєднуються статуси засновника, редакції, видавця, розповсюджувача і власника майна ЗМІ [6, с. 144].

У цьому дослідженні ми розглянемо деякі питання правового статусу не всіх суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ, а лише засновника, редакції і видавця, тому що саме вони визначають напрями і принципи господарської діяльності конкретного ЗМІ.

Відповідно до ст. 8 Закону засновником є особа, яка заснувала друкований засіб масової інформації. У цій же статті вказано, що право на заснування друкованого ЗМІ належить:

громадянам України, громадянам інших держав і особам без громадянства, не обмеженим у цивільній правоздатності та цивільній дієздатності;

юридичним особам України та інших держав; трудовим колективам підприємств, установ і організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції).

Особи, які об'єдналися з метою спільного заснування видання, вважаються його співзасновниками. Відносини між співзасновниками друкованого ЗМІ щодо його заснування та діяльності визначаються установчим договором, який укладається між ними відповідно до чинного законодавства України. Установчим договором передбачається розподіл між співзасновниками обов'язків щодо виробничого, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності створюваного ними друкованого ЗМІ (ст. 9 Закону).

На практиці часто ототожнюють засновника ЗМІ і засновника редакції ЗМІ. Слід розрізнити цих суб'єктів, тому що вони мають різний правовий статус. Ці відмінності обумовлені тим, як в Законі визначаються засіб масової інформації і редакція ЗМІ. ЗМІ — це форма періодичного розповсюдження масової інформації (газета, журнал та ін.), тобто об'єкт правовідносин. Тоді як редакція — це самостійний суб'єкт правовідносин. Відповідно, права засновника ЗМІ — це право випускати ЗМІ з певною назвою на певній території та інші права, передбачені законодавством про ЗМІ. Права засновника редакції — це права на виробництво і випуск ЗМІ, передбачені цивільним і господарським законодавством.

Форми правового статусу засновника можуть змінюватися залежно від ролі, яку він бере на себе. Так, засновник може виступати і в ролі редакції, бути і головним редактором (це характерно для невеликих редакцій). У той же час він може бути видавцем, забезпечувати матеріально-технічну базу видання і його розповсюдження. У такому разі у засновника є можливість впливати на діяльність редакції і відповідно до чинного законодавства здійснювати контроль за ефективним використанням закріпленого за редакцією майна, формувати органи управління, ухвалювати рішення про реорганізацію і ліквідацію редакції і т. п. Доцільно, щоб таке втручання здійснювалося в рамках певних обмежень, встановлених законодавством про ЗМІ. Але поки що такі обмеження не сформульовані в діючому законодавстві.

З огляду на сказане, в Законі необхідно суттєво обмежити можливість втручання засновника друкованого ЗМІ у професійну і творчу діяльність співробітників редакції, за винятком випадків, передбачених законом, статутом редакції і договором засновника з редакцією (головним редактором). Зокрема, необхідно визначити: яким чином затверджується редакційна політика, встановлюються межі критики, особливі умови виробництва і випуску ЗМІ і т. п.

Договір між засновником і редакцією (якщо це різні особи) визначає виробничі, майнові й фінансові відносини між сторонами: планування отримання доходів, порядок виділення і використання коштів на утримання редакції, розподіл прибутків, відшкодування збитків та інше.

Але засновник ЗМІ має все ж користуватися заснованим ЗМІ в інформаційних цілях. Це пов'язано з тим, що іноді засновник бажає висловити думку стосовно якихось матеріалів у «власному» ЗМІ, зробити оголошення та ін. Тому логічно було б надати йому право вимагати від редакції поміщати безкоштовно в зазначений термін повідомлення або матеріал від імені засновника. Граничний об'єм матеріалів засновника повинен бути визначений у статуті редакції, договорі або іншій угоді із засновником. Очевидно, що якби редакції публікували матеріали своїх засновників без обмеження їх об'єму, то багато газет склалися б тільки з даних матеріалів (особливо коли засновниками виступають органи державної влади і місцевого самоврядування, політичні партії й організації).

Наступним суб'єктом діяльності друкованих ЗМІ є редакція. Згідно зі ст. 21 Закону редакцією називається установа, яка здійснює підготовку та випуск у світ друкованого ЗМІ за дорученням засновника (співзасновників). Редакція діє на підставі свого статуту й реалізує програму друкованого ЗМІ, затверджену засновником (співзасновниками). Редакція друкованого ЗМІ набуває статусу юридичної особи з дня державної реєстрації, яка здійснюється відповідно до чинного законодавства України. Статут редакції затверджується засновником (співзасновниками) відповідно до чинного законодавства України.

Відповідно зі ст. 23 Закону керує редакцією головний редактор, який здійснює свої повноваження на основі Закону, статуту редакції, договору між засновником і редакцією (головним редактором). Головний редактор представляє редакцію у відносинах із засновником, видавцем, розповсюдjuвачем, громадянами,

об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, державними органами, а також у суді. Він несе відповідальність за виконання вимог, що пред'являються до діяльності ЗМІ Законом та іншими нормативними актами.

Разом із тим політика діяльності редакції у будь-якому випадку не повинна виходити за загальні рамки, які визначені засновником при реєстрації даного ЗМІ і вказані у свідоцтві про держреєстрацію (вид видання за цільовим призначенням, сфера розповсюдження, тематична спрямованість та ін.).

На відміну від видавця до функцій редакції входить не матеріально-технічне, але більшою мірою організаційне і творче забезпечення виробництва продукції ЗМІ. Хоча обидва ці аспекти діяльності, результатом якої є створення певного інформаційного продукту, який призначений для необмеженого кола осіб, переплітаються вельми тісно.

Згідно зі ст. 28 Закону видавцем друкованого ЗМІ може виступати суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює функції матеріально-технічного забезпечення видання друкованого ЗМІ на підставі пред'явлення засновником (співзасновниками) свідоцтва про його державну реєстрацію й укладеного між ними договору.

Статусом видавця може бути наділене видавництво, інша установа або комерційна організація, які здійснюють матеріально-технічне забезпечення виробництва продукції ЗМІ.

Як вже зазначалося, видавцю Законом надана можливість суміщати свою роль з функціями інших суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ: він може бути також засновником друкованого ЗМІ, редакцією, розповсюдjuвачем. Якщо видавцем виступає окрема особа, вона, згідно зі ст. 28 Закону укладає договір із засновником ЗМІ. У цьому договорі визначаються виробничі, майнові і фінансові відносини між сторонами, взаємний розподіл видавничих прав, зобов'язання видавця по матеріально-технічному забезпеченню виробництва продукції і відповідальність сторін.

Але не зрозуміла позиція законодавця, коли в Законі він передбачив можливість укласти договір з видавцем лише з боку засновника. Такий договір може укладати і редакція, якщо вона має статус юридичної особи. Відповідні доповнення доречно було би внести у ст. 28 Закону, або доповнити Закон окремою статтею, яка б врегулювала можливі договірні відносини між суб'єктами діяльності друкованих ЗМІ.

Висновки. В умовах зростаючого впливу ЗМІ на свідомість громадян не можна більше ігнорувати потребу вивчати і вдосконалювати законодавство, що регулює діяльність друкованих ЗМІ. Дослідження в цій галузі вимагають комплексного підходу з боку багатьох наук, у тому числі правових [14, с. 128].

Зокрема, необхідно на законодавчому рівні: 1) більш ретельно врегулювати правовий статус суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ і правові відносини між ними; 2) визначити межі втручання засновника ЗМІ та видавця в редакційну діяльність видання, визначити порядок затвердження програмних цілей і редакційної політики; 3) окремо визначити права й обов'язки засновника та видавця щодо розміщення у друкованому ЗМІ своїх матеріалів та ін.

Подальші дослідження повинні включати, зокрема, вивчення досвіду інших держав, застосування законодавства про ЗМІ на практиці.

Таким чином, сформульовані в даному дослідженні пропозиції щодо правового регулювання статусу й відносин окремих суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ будуть сприяти оптимізації господарської діяльності друкованих ЗМІ.

Список використаної літератури

1. Писменницький А. А. Взаимодействие государства и средств массовой информации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. А. Писменницький. — Харьков, 1997. — 200 с.
2. Давтян С. Л. Правовые основы функционирования редакции : учеб. пособие / С. Л. Давтян. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 160 с.
3. Монахов В. Н. СМІ / И Интернет: проблемы правового регулирования / В. Н. Монахов. — М. : ЭКОПРИНТ, 2003. — 320 с.
4. Приступенко Т. О. Правові засади функціонування сучасних засобів масової комунікації України : монографія / Т. О. Приступенко ; за ред. В. В. Різуна ; Київ. нац. ун-т імені Т. Г. Шевченка. — К., 2000. — 316 с.
5. Рихтер А. Г. Правовые основы журналистики / А. Г. Рихтер. — М., 2002. — 349 с.
6. Федотов М. А. Правовые основы журналистики : учеб. для вузов / М. А. Федотов ; ИМПЭ им. А. С. Грибоедова. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. — 432 с.
7. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.
8. Молдован В. В. Конституційне право. Опорні конспекти. Словник-довідник /

В. В. Молдован, В. Ф. Мелешенко. — К., 1996. — С. 126–277.

9. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. — М. : Инфра-М, 1997. — 790 с.

10. Белкин А. А. Понятие и особенности правового статуса органа советского государственного управления / А. А. Белкин, Л. Ш. Гумерова // Государственное управление и право: история и современность : сб. науч. тр. — Л., 1984. — С. 6–13.

11. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Харків, 2001. — 656 с.

12. Про засоби масової інформації : Закон Російської Федерації від 27.12.1991 р. № 2124-1 // Ведомости СНД и ВС РФ. — 1992. — № 7. — Ст. 300.

13. Вікіпедія : вільна енциклопедія в Інтернеті [Електроний ресурс]. — Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Правовой_статус.

14. Кравчук О. Поняття і правовий статус засобів масової інформації в Україні / О. Кравчук // Право України. — 2005. — № 5. — С. 125–128.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2012 р.